

**Мария Александрова - Коева - дъщеря на Тодор Александров,
пред вестник „Македония“**

Интервюто е публикувано във възпоменателния брой на в-к „Македония“, бр. 34 (201), 30 август 1994 г., посветен на 70-годишнината от убийството на Тодор Александров.

Мария Александрова – Коева е родена на 19 януари 1920 г. Умира на 10 януари 2005 г. в София. До последните си дни тя е неразривно свързана със съвременната ВМРО и културната дейност на македонските братства и землячества.

- Госпожо Коева, какво бихте споделили с нашите читатели по случай 70-годишнината от убийството на баща Ви?

- Тези 70 години бяха изключително тежки. Години на борби, насилие и тревоги. Години на разочарования и безпомощност. С болка наблюдавам как след краткотрайната ни радост от настъпилите промени се озовахме на улицата, която

не знаем накъде ни води. Лично за себе си мога откровено да Ви кажа, че се боя, че надеждата ми да видя Македония свободна, независима и демократична, обърнала се с любов към братята си в България, намалява с всеки изминал ден. Радват ме усилията на историци и общественици да запълнят белите полета в историята ни, но ме дразни и безпокои невежеството на някои от политиците ни, които направо работят против националните ни интереси. Сигурна съм, че в момента всеки честен българин се тревожи с основание не само за бъдещето на Република Македония, за бъдещето на сънародниците ни от Западните Покраинини, но вече и за бъдещето на измъчената ни родина. Дано следващите събития опровергават черногледството ми!

- Бихте ли ни казали нещо за баща си, което е неизвестно или малко известно на обществото?

- Предполагам, че има много неизяснени и неизнесени факти за дейността на баща ми, но това е задача на историците, които сега свободно могат да използват засекретените архиви. За баща си не мога да говоря, но искам да използвам случая да разкажа за семейството му, за което, мисля, малко се знае. Може би разказът ми ще бъде малко дълъг и на места отегчителен, но мога да Ви уверя, че жизненият път не само на членовете на това семейство, но и на техните потомци не беше никак лек.

Баща ми е роден в Щип (квартал Ново село) на 4 март 1881 г. Майка му (баба Мария) ражда 12 деца, от които 7 остават живи - шест момичета и един син, Тодор.

Баща му (Александър Попорухев) е потомък на свещеници (поп Оруш, поп Апостол и поп Костадин). Богато надарен, дядо Александър завършва предсрочно училището и веднага е назначен за помощник на учителя Йосиф Ковачев. В 1888 г. заминава за Радовиш, където Екзархията, оценила неговите способности и голямото му родолюбие, го изпраща със задачата като учител там да укрепи учебното дело и да поведе борба срещу проникването на протестантството в града. След успешното изпълнение на поставената му задача дядо Александър със семейството си (родени са три от децата) се завръща в Щип, където става главен учител.

По това време там са учители Даме Груев и Гоце Делчев. Дядо Александър става член на ВМОРО и се включва активно в революционната борба. По думите на баба Мария и лелките ми той е бил благ човек, скромен, обичан и уважаван от съгражданите и учениците си. Едва 45-годишен умира. Предполага се, че е бил отровен от повикания да го лекува лечител гъркоман.

Баба Мария, майката на Тодор Александров, произхожда от видния род Хаджияневи. Будна, природно интелигентна, смела, тя стоически понася ударите на съдбата. Останала вдовица, тя отдава всичките си сили да изпълни повелята на съпруга си всички деца да получат добро образование. И така започва една изключителна верижна проява на любов и привързаност между сестрите и брат им Тодор.

Най-голямата сестра Екатерина, вече завършила Солунската девическа гимназия и учителка в Кочани, помага на баща ми да завърши Скопската педагогическа гимназия и издържа сестра си София. По-късно те помагат на Василка и Елена, които от своя страна поддържат Кира и Костадина. По този начин всички шест сестри завършват известната Солунска девическа гимназия и стават учителки.

Тревожно минават годините за семейството на баща ми. След завършване на гимназията баща ми като учител развива активна революционна дейност. При обиск в квартирата му в Кочани намират компрометиращи документи. Отведен под силна стража в Скопие, той е осъден на 5 години затвор и изпратен в скопския зандан „Куршумли хан“, където прекарва 13 месеца. Амнистията го засяга и той не излежава наложената му присъда.

За учебната 1904-1905 г. е назначен за главен учител в родното му място, където продължава революционната си дейност. През декември 1904 г. след сражение на четата на Мише Развигоров в ръцете на властите попада писмо, от което се разбира, че баща ми продължава „подривната“ си дейност. Предупреден навреме, той се укрива и след няколко дни се включва в четата на Мише Развигоров. Това слага край на легалния му живот и начало на тревогата на баба Мария за живота на единствения ѝ син. Най-страшни дни настъпват по време на обезоръжителната акция през 1908 г. след младотурския преврат.

Една нощ турски войници нахлуват в къщата ни, нанасят жесток побой на баба ми пред очите на двете ѝ дъщери, които по това време са във ваканция при нея, и настояват да каже къде е баща ми. Смелата българка не издава звук. След три дни турците запалват къщата от всички страни. Виковете на съседите събуждат спящите и те, сънени, боси, скачат през прозореца, защото стълбата вече гори. Всички са изплашени, но все пак се намират роднини, които ги приютяват.

Баба Мария разбира, че оставането в Щип е невъзможно и тя напуска родния си край, за да не го види никога повече. Заминава за Цариград при семейството на дъщеря си София, а лелите Кира и Костадина се завръщат в Солун, за да продължат учебните си занятия.

- Бихме желали да чуем още подробности за рода Ви.

- Позволявам си да кажа по няколко думи за сестрите на баща ми, които с достойнство носеха „петното“ сестра на Тодор Александров. Екатерина, най-голямата сестра на баща ми, учителства в Скопие и се омъжва за Коста Ципушев. Смятам за излишно да говоря за дейността и страданията на този голям българин. В книгата си „19 години в сръбските затвори“ той подробно описва всичко преживяно. През 1934 г. е освободен и се завръща в София при чакащите го леля Катерина и дъщеря им Мария.

Ще се отклоня да Ви разкажа нещо, което би било забавно, ако не е толкова трагично и показателно за времето, в което живяхме. При преброяването през 1947 година комисия посещава семейство Ципушеви и настоява да се запишат „македонци“, а не българи. Може ли нормален човек да допусне, че Коста Ципушев, преминал през ада на сръбските зандани, защото не се е отрекъл от българското си потекло, в „свободна“ България ще бъде принуждаван да измени на рода си? И срамно, и страшно!

Втората сестра, София, учителствува в Щип, Кочани и Кратово, където се омъжва за Михаил Цонев, който, както и баща ми, през 1897 г. влиза във ВМОРО, заклет от Христо Матов. Верен съратник на баща ми, а по-късно и на Иван Михайлов. Раждат им се 5 деца, които понасят тежки удари заради баща си и вуйчо си. Големият син Никола е изпратен в лагер.

Василка, третата сестра, учителства във Винаца, Свети Никола и Чорлу. Омъжва се в Горна Джумая за Тома Панушев - банков чиновник. Имат 4 деца, на които не им беше лесно като племенници на Тодор Александров.

Четвъртата сестра, Елена, учителства в Щип и Цариград. Омъжва се в Нови Пазар за Любен Зафиров, известен адвокат и бивш кмет на града. Съден от „народния съд“ и оправдан. Иззет е целият му имот. Имат две дъщери.

Идва ред на петата сестра. Кира учителства няколко години в Нови Пазар. В 1923 г. е назначена учителка в българското училище „Екзарх Йосиф I“ в Цариград. Става председателка на дружество „Радост“, чиято главна задача е да обединява всички българи, преселили се от България и Македония, в едно голямо семейство. Омъжва се за Янко Димитров от Загоричане. През 1945 г. е уволнена като сестра на Тодор Александров и оставена без пенсия. Макар и уволнена и без пенсия, Кира продължава със същия ентузиазъм председателските си задължения до 1966 г., когато окончателно напуска Цариград и се преселва в София. Почина през ноември 1982 г. Отдадена изцяло на народополезната си дейност, тя става най-уважаваната от цариградчани личност. След заминаването ѝ дружеството при първото си годишно събрание я избира за почетна председателка. По случай 70-годишния юбилей (1909-1979) ръководството ѝ изпрати следното приветствие:

Уважаема г-жа Александрова,

Вие бяхте неговата главна крепителка в течение на повече от 40 години. Всеотдайно работихте и благодарение на тази дейност то може да съществува 70 години.

Вие бяхте стожерът, доайенът на нашата колония. Направихте много неща за нейното културно и просветно издигане.

Приемете нашата най-голяма благодарност и признателност за всичко, което направихте в наша полза.

Пожелаваме ви крепко здраве и дълголетие

С най-голямо уважение и почит

Дружество „Радост“

Най-мъчителни са спомените за най-малката сестра на баща ми. Костадина учителства в Струмица, Кочани и Горна Джумая, откъдето след убийството на баща ми се преселва в София. Двадесет години е учителка в училище „Патриарх Евтимий“, където я заварва 9 септември 1944 г. Отлична педагожка, скромна и състрадателна, тя е обичана и уважавана от учениците и родителите им. Добра родолюбка, тя се включва активно в обществения живот на Македонския женски съюз, в ръководството на Щипското братство и е една от основателките му. В началото на 1945 г. като сестра на Тодор Александров е уволнена. Тя е на 49 години, остава ѝ само една година, за да бъде пенсионирана. Това не е достатъчно за мъчителите ѝ. Наскоро след уволнението леля Костадина е интернирана в Нови Пазар, където прекарва няколко тежки години. В една Великденска нощ, след завръщането ѝ от църква, в дома на сестра ѝ Монева нахлуват две въоръжени и две цивилни лица. Правят щателен обиск, но не намират нищо „опасно“. Арестуват леля Костадина и на молбата на близките ѝ да ѝ дадат топла дреха, се изсмиват и я отвеждат. Оттук започват нейните най-големи страдания. Близо три месеца тя прекарва в мазето на V участък на голия цимент при непрекъснатия ужас от плъхове и среднощни разпити. Несломена от мъките и нечовешките условия, тя е изпратена в Белене, където прекарва близо две години.

Леля Костадина не говореше за тези страшни години. Подробности научаваме от статията на В. Ганчева във в. „Софийски вести“ от 21 юни 1990 г., в която Цветана Драганова, лагеристка, разказва дословно следното: „Особено внимание (под формата на натиск) оказваха на сестрата на известния лидер Тодор Александров. Горката, топеше се пред очите ми, но тя остана твърда и не подписа!“

На 8 март 1985 леля Костадина почина. Испитанията не убиха вярата ѝ, че рано или късно ще възтържествува и делото, но което брат ѝ и хилядите борци за свободата на Македония посветиха живота си, ще бъде доведено докрай. Беше щастлива, че учениците ѝ не я бяха забравили и често я посещаваха. Това е, което исках да разкажа за моите скъпи покойници, които живяха достойно и останаха верни на рода си.

Редакцията на в. „Македония“ благодари на г-жа Мария Т.Александрова - Коева и Димитър Тюлеков за предоставените снимки и материали.